

Vsekakor pa je treba priznati pisatelju njegov lepi slog in izpiljen jezik. Prelepi so tudi oni odstavki, ki jih je napisal pisatelj v verzih in le čudimo se, da nastopa sedaj prvič pred širšim občinstvom s stih, ki nam dokazujejo močan avtorjev lirični talent, ki se bo gotovo še zelo razvil. Neuspelost te prve knjige si moremo razlagati le odtod, da se je lotil pisatelj za enkrat še preobširnega koncepta, ki ga ni mogel obvladati.

Fran Erjavec.

Sir John Lubbock: Zadovoljstva u životu. Preveo Dragomir M. Janković. Drugo, pregledano i dopunjeno izdanje po poslednjem engleskom. (Moderna biblioteka 22.) Izdao S. B. Cvijanović, Beograd 1922.

Sir John Lubbock (Lord Avebury), v svoji domovini poznan kot naravoslovec (Darwinijanec), filozof in socialni politik, nam v knjigi «The Pleasures of the Life» razvija nekako evdajmonistično filozofijo: človeku je dužnost, da bude srečan. Vrelci zadovoljstva so vršenje dolžnosti, knjige, študij, ljubav, umetnost, prirodne lepote, vera (ime za razne srčne in umstvene potrebe). Tudi starost ima svojo pravico do sreče. «Ali šta nas čeka t a m o? Može se reči, da o tom postoje dva glavna gledišta» (str. 190) ... Pisatelj vodi svojo razpravo z nebroj nimi citati, ki deloma zakrivajo osnovne črte. Seznam knjig, ki bi jih moral imeti inteligent, vsebuje imena, ki so v naših geografskih širjavah še malo domača (str. 40). Ker nimam originala pri rokah, ne morem izreči sodbe o točnosti prevoda, ki se sicer povsem gladko čita. Knjiga, ki dela po svoji opremi čast založništvu, bo dobro služila učitelju kot najdišče primernih tēm.

J. K.

Ozvald K.: Logika. Uvod v znanstveno mišljenje. Ljubljana, 1920.

Ker imenuje avtor tudi mene svojega svetovavca (kar zaslužim le v toliko, da sem avtorjev že dovršeni rokopis pregledal in mu nato narekoval svoje premembe), izgleda, kakor da more v knjigi bravec najti tudi moje stališče. Tiskana knjiga pa mi je pokazala, da je avtor sicer v precejšnji meri uvaževal moje premembe, vendar — pač radi prekratkega časa — ne tako, da bi kazalo delo lice organsko ustrojene miselne celote. Zato se mi zdi potrebno, da opozorim na ona, in sicer le najvažnejša mesta knjige, ki po mojem mnenju ne morejo prenesti sodobne kritike.

Da se mi ne bo treba po nepotrebnem ponavljati, se moram sklicevati osobito na dvoje svojih publikacij, namreč na «Uvod v filozofijo» in na «Sistem filozofije I»; odgovarjajoče kratice so: «Uvod» in «Sistem I».

Stran 5: Kar naziva avtor tukaj predmet misli, je le to, o čemer nekaj mislim, ne pa to, kar pri tem o dotičnem predmetu mislim, n. pr. da je ali ni, da je tak in tak ali da ni tak in tak, namreč dotično dejstvo (glej «Uvod» in «Sistem I», register) ali «stvarni stan», ki ga pozneje (str. 27 ss.) avtor sam izrečno loči i od misli i od svojega predmeta v sedanjem smislu besede. Čeprav se mi zdi, da avtor le iz metodičnih ozirov ne govori že tukaj tudi o svojem stvarnem stanu, se mu je ta netočnost prelevila v napako takoj v naslednji točki.

Stran 6: S svojim razlikovanjem med «mislijo» in «mišljenjem» zamenjava namreč avtor očitno misel z njenim neposrednim predmetom, t. j. gori omejenim dejstvom, čeprav loči pozneje zadnje sam izrečno od odgovarjajoče misli (str. 28). O misli, ki jo doživim sam, seveda ne morem reči, da je kot moj doživljaj skupna drugim osebam, da je «večna», da je ista kot misel, ki jo je doživel prvi n. pr. Newton itd.: Vse to pa velja tembolj o odgovarjajočem dejstvu katerekoli misli kot predmetu (po avtorju: podlagi) te misli; ne misel (doživljaj), pač pa dejstvo n. pr. gravitacijskega zakona je čisto kaj

✕

Književna poročila.

✕

drugega kot Newtonovo mišljenje tistih medsebojnosti, ki tvore jedro tega zakona, le to dejstvo se prav tako »kot noč in dan« razlikuje od mišljenja tistih, ki skušajo za Newtonom umeti to dejstvo, le to dejstvo velja v slučaju svoje istinitosti za vse čase, ali ga kdo misli (dojema) ali ne, le to dejstvo je v tem smislu »večno« (bolje: brezčasno!) itd. Avtor sam mora to brezpogojno priznati ali pa se svojim poznejšim izvajanjem o »stvarnem stanu« kratkomalo — odreči. Iz tega pa sledi, da pota do logike ne odpira razlikovanje med mišljenjem, mislijo in predmetom, temveč le razlikovanje med mislijo (= mišljenjem) in njenim predmetom, pri čemer je predmet misli, kakor že rečeno, vselej dvojen: to, o čemer nekaj mislim, in to, kar pri tem mislim, namreč odgovarjajoče dejstvo, ki spaja vse posamezne, po času, osebah in trenutnih okoliščinah še tako med seboj različne misli (doživljaje) pod enotnim vidikom njin iste neposredne predmetne strani.

Stran 7.: Prašanje po predmetu in nalogi logike je istovetno s prašanjem, kakšna znanost je logika: Vsaka znanost ima svoj predmet s to razliko, da imajo specifično svoj predmet le takozvane teoretične znanosti (n. pr. matematika, jezikoslovje, fizijologija itd.), dočim se takozvane praktične znanosti glede predmeta ujemajo z odgovarjajočimi teoretičnimi, a se od njih razlikujejo le po svojem smotru. Smoter teoretičnih znanosti je vedno jasnejše spoznavanje njih lastnega predmeta, smoter praktičnih (tehnika, medicina, pedagogika itd.) pa praktični čini ali pa pospeševanje spoznavanja v okviru drugih (teoretičnih) znanosti. O vsem tem govorim v »Uvodu«, mnogo podrobnejše pa še v »Sistemu I.« (glej register: znanost, teoretične-praktične znanosti), kjer sem iz teh in drugih razlogov logiko imenoval teoretično-praktično znanost.

Temeljni pojmi Ozvaldove logike.

O pojmu (str. 10 do 22).

Stran 11.: Avtorju je pojem »miselni odnošaj besede do več, včasih do veliko podobnih predmetov ali pa do celega področja posameznih reči, ki jih jemlješ v misel, ko razumevaš besedo ali sestavljeni besedni izraz«. Ta definicija ali nič ne pove ali pa je, strogo vzeta, napačna. Seveda vladajo n. pr. med besedo b a r v a (skupina glasov) in med predmetom barva (n. pr. lastnost mize) razni odnošaji, n. pr. da pomeni ta beseda nekaj, namreč barvo (kot predmet) in tudi izraža nekaj, namreč predstavo barve (kot doživljaj). Nikakor pa ne gre, take in katerekoli druge odnošaje med besedo in predmetom istovetiti s pojmom samim dotičnega predmeta, kar sledi enostavno že iz dejstva, da more imeti pojem n. pr. barve tudi človek, ki mu je popolnoma neznana beseda b a r v a. (Rojen gluhonemec!) Jezik je seveda eminentno sredstvo za pridobivanje pojmov, kar se pa ne sme zamenjati s prašanjem, kaj so pojmi sami. Pojmi sami niso le besede (v tem leži napačnost starega in modernega nominalizma) in tudi ne odnošaji besed do predmetov, temveč oni naši doživljaji, brez kojih doživljanja bi nam tudi besede, t. j. skupine raznih glasov, ne bile »besede«, in torej tudi ne kazale omenjenih odnošajev bodisi do predmetov bodisi do odgovarjajočih doživljajev. S posebnim ozirom na moja izvajanja v »Uvodu« in »Sistemu I.« (glej register!) morem tudi reči: Naši pojmi so naši doživljaji kot p r e d o č e v a v c i več ali manj splošnih predmetov.

Stran 13.: Skolastično razlikovanje med »existentia« (realno bivanje) in »essentia« (idejno bivanje), t. j. med bivanjem individualnih in vrstnih predmetov je po mojem mnenju protislovno: Ako realno biva individualni pes

pred menoj, tedaj biva preko tega pa istotako realno tudi »pes« sploh, in sicer enostavno iz tega razloga, ker je v vsakem individualnem predmetu ipso facto vključen tudi že odgovarjajoči vrstni predmet; kdor pripisuje torej v danem slučaju realno bivanje nekemu individualnemu predmetu, mora pripisovati isto bivanje tudi odgovarjajočemu vrstnemu predmetu ali pa zaide v protislovje, ker trdi, da biva realno X, ne biva pa realno v tem X ipso facto vključeni Y. Rekurz n. pr. na zoologijo ne velja, ker razpravlja zoologija tudi o »organizmičnih sploš« le v toliko, v kolikor odgovarjajo tem organizmom realno bivajoči posamezni eksemplarji; v obratnem slučaju bi tudi zoologija spadala v — pesništvo. Avtor je tukaj očitno zamenjal staro napačno distinkcijo med »eksistenco« in »esenca« z modernim razlikovanjem med bivanjem (Existenz) in obstojanjem (Bestand), ki pa se prav nič ne tiče razlike med individualnimi in vrstnimi predmeti, ker se nanaša le na razliko med takozvanimi realnimi (miza, kamen, barva, misel, želja, jaz...) in idealnimi ali idealnimi predmeti (število, melodija, sličnost, trikotnik, vrednota...); podrobneje govorim o tem v »Uvodu« in »Sistemu I.« (glej register!).

Stran 14.: Istovetenje bistva predmeta z vsebino odgovarjajočega pojma je napačno i z stališča avtorja samega i z mojega. Če je pojem, kakor pravi avtor, odnošaj besede do predmeta, tedaj je pač jasno, da bistvo predmeta ne more biti vsebina pojmu: v kaki zvezi je bistvo n. pr. barve (predmeta) z vsebino odnošajev med besedo barva in predmetom barva? Če so pa pojmi, kakor sem rekel sam, doživljaji kot predočevalci predmetov, tedaj zopet ne gre, da bi smatrali bistvo predmeta za vsebino pojma: vsebina je namreč v tem slučaju posebna (predočevalna) komponenta doživljaja, torej tudi sama nekaj pahičnega, dočim je bistvo predmeta v naštetih slučajih nekaj nepahičnega (n. pr. bistvo Triglava, kamna, dežja...). V istem smislu je smotna avtorjeva pripomba, ki govori o razliki med bistvom in predmetom samim, češ da prižgana smotka gori in bo kmalu pokajena, bistvo smotke pa ne gori in ne dogori, ker stoji izven časa. (Op.²) Tukaj je avtor zamenjal eksistenco predmeta z predmetom samim: smotka je dogorela, se le pravi, da je iz teh in teh razlogov izgubila svojo eksistenco, iz česar sledi, da ni nikake razlike med predmetom smotka, t. j. med smotko samo in med bistvom smotke. Sicer si pa tukaj avtor sam nasprotuje, nadaljujoč v tekstu pravilno, da govori sicer tradicijska logika o nebitvenih znakih, »toda v istini je vse takovost, kar je izkazuje ta ali oni predmet — bitvena«. To pa se ravno pravi, da je predmet in bistvo eno in isto.

Stran 16.: Avtorjeva trditev, da je obseg pojma »celokupnost vrstnih (ne posameznih!) predmetov, ki mu odgovarjajo«, vede na podlagi njegovih lastnih primerov nujno do protislovja: Ako bi tvorilo obseg n. pr. pojmu »slovenska beseda« le »tistih 9 besednih tipov (= vrstnih predmetov), ki jim pravimo besedni razpoli (samostalni, pridevnik... medmet)...«, ne pa hkrati »tistih tisoč in tisoč besednih izrazov, ki jih izkazuje Pleteršnikov slovar, tedaj bi se mogle imenovati »slovenske besede« le besede kakor »samostalniki«, »pridevniki«... »medmeti«, ne pa hkrati besede kakor »kamni«, »lep«... »oh« itd., kar pa brezdvomno ne velja, da, kar vključuje naravnost notranje protislovje. Zanimivo je, da avtor tudi tukaj sam sebi nasprotuje, s tem namreč, da govori končno (stran 17.) vendar tudi o individualnih pojmi, »ki jim odgovarja samo en predmet«, kakor n. pr. »naša hiša, ta hrib, 22. meridian, kraljevina SHS.«. Ako bi veljala njegova definicija pojmovega obsega, tedaj bi bili baš vsi individualni pojmi vnaprej izključeni, dočim morem jaz podati tole točno

✕

Kronika.

✕

definicijo takih pojmov: Individualni pojmi so vsi oni pojmi, kojih vsebina se identično krije z njihovim obsegom.

Stran 20./21.: Avtorjev obris kontrarnega in kontradiktornega nasprotja je netočen, ker ne dopušča dovolj ostrega razlikovanja med tema dvema relacijama. Ako bi namreč za kontrarnost dveh predmetov zadoščalo, da sta krajnika nekega kontinua, tedaj bi kontrarno nasprotje tvorila n.pr. tudi bodisi sodbi bodisi dejstvi (po avtorju: stvarna stana): O je — O ni, O je tak in tak — O ni tak in tak itd. Tudi ti sodbi, oziroma dejstvi si moremo zamisliti kot krajnika odgovarjajočega kontinua, namreč kontinua večje ali manjše verjetnosti, oziroma možnosti ene ali druge teh sodb, oziroma dejstev: in vendar je na prvi pogled jasno, da tvorita ti sodbi oziroma dejstvi pravo kontradiktorno nasprotje. Zato je treba ostrejšje določitve teh nasprotij. Prim. «Uvod» in «Sistem I» (register: kontrarno —, kontradiktorno razmerje).

(Konec prihodnjič.)

France Veber.

Kronika.

Drama. Brez šuma in potrkavanja so odprli letos vrata v Gradišću. Sezone ne spremljajo zaenkrat štrajki, ne akademična razmotrivanja o najnovejših režijah, ki bi čez noč ustvarile čudežne homunkule, s katerimi bi naše gledališče zaslovelo med prvimi svetovnimi odri. Ostalo pa je spoznanje, kako podobno je delo na deskah tega odra Sisifovemu delu in da bo le najgloblja ljubezen mogla doseči uspeh. Njej na ljubo bo marsikdo še žrtvoval svojo osebnost, se uvrstil kamor spada. Instinktivno je pokazalo pravo pot razvoja igralsko osebje že lansko sezono s polaganjem temeljnih kamnov spomenikom Borštnika in Verovška. Nakazali so z njima kontinuiteto med zaključeno dobo in smerjo v bodočnost. Sedaj nimamo več Borštnikov in Verovškov, toda pred nami raste iz dneva v dan problem slovenskega gledališča. Ali je res iz trte izvita ideja, da si ustvari razkosani milijonček svoje gledališče, kjer se razodene njegovo poslanstvo na zemeljski kroglji kakor v najglobljih stvaritvah njegovih genijev? In vse tisto, da se zgrne ljudstvo pred zastori, omamljeno od lepote, trepetajoče v svetišču? Znamenit ruski pisatelj je prorokoval bodočemu gledališču približanje kinematografom v boju za svoj obstanek pred publiko. Kaj ni govoril resnice za sedanje čase, ki sipajo žareče zlato na oltar zlatega teleta? In ti srce, tako voljno pokoriti se usodi in zatajiti samo sebe, ne boš opešalo v svoji veri? Trda je Kronosova pest: če se ne usmeriš pravočasno, bo hišica v Gradišću le še mavzolej nad teboj. Ne za presajanje, ampak ustvarjanje si posvečena in ostro je določena rast žlahtni mladiki. — Verjamem: od samih ovir bi se človek skoro razgledati ne mogel, toda zaman: problem stoji. Lahko se dokaže njegova nemožnost, a v nič se ne da zdrobiti.

Malokdo si more predstavljati, koliko truda leži v teh letošnjih predstavah. Priznati moramo, da ni bil posejan na kamenita tla. Skoro nevidni so poganjki, toda ljubeznipolno oko jih razbere. Vse je res, da s tem ansamblom, kakor je, ne doseže gledališče niti pol pota, a upanje na boljšo bodočnost je upravičeno že z ozirom na nekatere letošnje prirastke. Takim močem pa je v prvi vrsti potrebna tradicija, bodisi predstav ali osebnosti; brez nje se ne udomačijo in tudi občinstvo se bo težko ogrelo. Tisto malo tradicije od Verovška in Borštnika sem ne živi več med nami. Že jo zastirajo ciprese. Z abecedo so pričeli in do zrelosti so še dolga leta trde šole. V arhivih ni gramatike, ne čitanke iz

same (grške in latinske pesnike!). Pa tudi češka literatura nima samo Macharja, ki ga imamo že z «Rimom» dovolj; zakaj nismo mesto «Strupa» dobili kako zbirko Březine!

Vladimir Vidrić: Pjesme. Knjižara Z. i. V. Vasića. Zagreb.

V glavnem bi se dalo vse še tako različne umetnike razdeliti v dva tabora; v enem so romantiki, ki izkričavajo v svet svoj Jaz neposredno, v drugem pa parnasovci, ki se zavijajo v dragocene plašče, kot da se sramujejo razgaliti svoje srce, a jim neizprosne in izkušene roke kritikov odmotajo še tako varljive in prikrite podobe, za katerimi drhti njihova duša.

Med poslednje spada tudi pokojni hrvatski pesnik artist Vidrić (kot ga označuje Dučić v spretno pisanem uvodu v to zbirko), ki ima dokaj sličnosti s francoskimi somišljeniki.

Njegove pesmi, v katerih oživlja stare dobe, spominjajo na Heredijo in Leconte de Lisle-a; pritajene sličice, nalikujoče marmornatim kipcem in vazam, so izklesane v slogu Gautierjevih kamej; gracijoznost, ki veje iz melanholično navdahnjenih pokrajin, najdeš tudi pri prerafaelitih; sploh je v slikovitost prevedena muzika bistvo Vidrićeve poezije.

Petinštirideset strani broječa knjižica je prav okusno izdana in opremljena; njena vsebina je kot zelen otoček sredi poblaznega morja dadaizma, zenitizma in sličnih struj, ki skušajo tudi v umetnost uvesti verižništvo. *Miran Jarc.*

Ozvald K.: Logika. Uvod v znanstveno mišljenje. Ljubljana. 1920. (Konec.)

O sodbi (str. 25. do 64.).

Stran 25. do 27.: Kakor se vidi, meri avtorjev obris sodbe le na one misli, ki sem jih bil v «Uvodu» in «Sistemu I.» označil kot pristne misli ali trditve, ne vpoštevam pa hkrati Meinongovih in mojih nepristnih misli ali dopustitev. To se mi zdi v toliko netočno, v kolikor govori avtor v naslednjem tudi o «stvarnem stanu» kot «podlagi» sodbe: stvarni stan ali, kakor ga nazivam sam, **dejstvo** je pa predmet i pristnim i nepristnim mislim, tako da je baš za razumevanje predmetne strukture i misli i dejstev potrebna še druga karakteristika misli, nego le ona, ki se tiče **trditve** (misli s prepričanjem) v mojem ožjem pomenu besede. Tako karakteristiko misli sem podal v «Uvodu», še točnejše pa v «Sistemu I.» (glej register: misel, dopustitev, trditev, dejstvo, predočevalno razmerje, predočevanje i. dr.). Pripomnim še, da se z dvema točkama tega odstavka tudi sicer ne moremo strinjati. Avtor govori prvič tudi o neki sodbi, ki **«nastopa»** kot trditev (in ne kot spoznavajoče prepričanje), zlasti tedaj, ko je nikdo ne jemlje pravkar v misel; tako n. pr. glavni stavki v knjigah, ki stoje v tej ali oni omari». Napram temu je reči, da stavki v knjigah, stoječih v tej ali oni omari, sploh niso niti «stavki», temveč le skupine n. pr. gotovih barv, črt, pik. itd., kaj še le sodbe. «Stavki» postanejo te skupine šele v hipu, kadar in v kolikor doživlja te skupine zaznavajoč («čitajoč») subjekt asocijativnim potom tudi odgovarjajoče sodbe, splošno misli, iz česar dovolj jasno sledi, da ne gre govoriti o sodbah kot stavkih, nahajajočih se v knjigah, stoječih v tej ali oni omari (!). Drugič pa trdi avtor, da tvori ogrodje sleherni sodbi **«troje»** pojmov: subjektni (S), predikatni (P) in pa posel zatrjevanja, oziroma zanižanja opravljajoči (—) pojem, po vzorcu S—P». To velja namreč izključno le za **takovostne** (A je [ni] b), nikoli pa za **nahajalne** (po avtorju: bivalne) sodbe, splošno misli (A je [ni]). To sem bil izkazal v «Uvodu», podrobneje pa še v «Sistemu I.» (glej register: nahajalna —, takovostna misel; n. in t. dejstvo), tu bom govoril o tem pa še dalje spodaj.

Stran 29. zgoraj: Avtorjevo razlikovanje med **nahajalnim** («bivalnim») in **takovostnim dejstvom** («stvarnim stanom») ne zadene jedra te razlike: Te in te lastnosti ima namreč vsako nahajalno kakor takovostno dejstvo, tako da torej ne gre, da bi na avtorjev način delili omenjene stvarne stane v «take, ki so (= bivajo) ali bivalne (eksistencialne), in pa one, ki imajo te in te lastnosti, ali takovostne». Semkaj spada tudi njegova definicija na str. 31., češ da je takovostni stvarni stan oni, o katerem «upravičeno trdiš, da je tak in tak». Tak in tak je, t. j. te in te lastnosti ima vsak pojav, torej tudi katerikoli stvarni stan. Glede točne in prave razlike med nahajalnim in takovostnim dejstvom primerjaj «Uvod» in «Sistem I.» (register).

Stran 29. spodaj: Avtorjev dokaz, ki je bil v navadi še pri raznih logikih prejšnjega stoletja, da so i takovostne i nahajalne sodbe, oziroma dejstva dvočlenskega značaja, češ da je pri prvih izraz «je» (n. pr. v sodbi: Središče je trg) le vezilo, pri zadnjih (n. pr. v sodbi Središče je) pa pravi glagol, tako da velja tudi za te zadnje obrazec: S—P, je danes že davno premagan: Avtor je zamenjal tukaj jezikovno-gramatično s psihološko-predmetno analizo stavka. V jezikovno-gramatičnem oziru je seveda razlikovati «je» kot vezilo (copula) in «je» kot glagol; psihologa-logika pa ne zanima ta razlika, temveč le prašanje, kaj dotični «je» kot vezilo, kaj pa kot glagol pomeni. V tem pogledu je baš reči, da pomeni «je» kot vezilo gori omenjeno **takovostno nahajanje** (zelen biti = viridis esse = Grünsein = zelenost, v istem smislu dalje sivost, rumenost itd.), dočim pomeni «je» kot glagol le tudi že omenjeno **enostavno nahajanje**, n. pr. eksistenco. S tem pa je ipso facto že rečeno, da visi ali sloni pomen vezila «je» vedno na **dveh nedejstvenih** (nestvarnostanskih) členih, namreč na subjektivnem (n. pr. Miza, Središče...) in **predikatnem** (zelena, trg...), dočim sloni pomen glagola «je» le na odgovarjajočem subjektivnem členu (n. pr. Miza, Središče...).

Stran 33. zgoraj: Do nikalnih sodb ne pridemo le preko odgovarjajočih afirmativnih misli, kar sem izkazal že v «Uvodu» (prim. str. 216. ss.); primerjaj tudi izvajanja o afirmativnih in nikalnih mislih v «Sistmu I.».

Stran 34. do 38.: Pri svojem obrisu problema resnice avtor ne razlikuje dovolj jasno med **resničnostjo** in **istinitostjo** na eni strani in med **verovnostjo** in **možnostjo** na drugi. Kakor je povsem pravilno in hvalevredno, da — sledeč Meinongu — ne gradi resnice ne na razsojajočem jazu, ne le na vjemanju z drugimi sodbami itd., temveč nazadnje le na odgovarjajočem **dejstvu** («stvarnem stanu»), je vendar potrebno še razlikovanje med **ono lastnostjo nekega dejstva**, *iz katere izvira resničnost odgovarjajoče sodbe, in med **to resničnostjo samo: ta lastnost dejstva je baš njegova istinitost, ki ji odgovarja resničnost sodbe kot lastnost te sodbe, da ima baš istinito dejstvo za svoj predmet** (po avtorju: za svojo podlago). Zanimivo je, da je ista konsekvence neizogibna tudi za avtorja samega, na podlagi njegove nadaljne in od Meinonga povzete interpretacije **verovnosti** sodbe in **možnosti** stvarnega stanu namreč (str. 38. zgoraj): če ima verovnost isto razmerje do možnosti kakor resničnost do istinitosti in če je gorenja meja za verovnost baš resničnost, za možnost pa istinitost, tedaj spada za avtorja samega kakor verovnost tako tudi resničnost na stran sodbe, istinitost pa kakor možnost na stran dejstva. Mimogrede bodi še rečeno, da sta tudi njegovi definiciji resničnosti oziroma možnosti stvarnega stanu (str. 35. in 38. zgoraj) ali — strogo vzeti — napačni ali pa vsaj zelo nesrečno izraženi: Da se ima (nima) tako in tako, to je, da je tak in tak, to lahko o **vsakem** (tudi «neresničnem», bolje: neistinitem) stvarnem stanu upravičeno sodiš (O neistinitem n. pr. vsaj to, da je sploh stvarni stan ali dejstvo, da je

neistinit itd.); iz tega pa sledi, da je mesto avtorjeve definicije («resničen je stvarni stan, ki z upravičeno gotovostjo o njem sodiš, da se ima (nima) tako in tako») postaviti, če vpoštevam še zgornja izvajanja o resničnosti in istinitosti, to-le definicijo: **Istinito je dejstvo, ki ga z upravičeno gotovostjo sodiš** (v smislu moje terminologije: **trdiš ali pristno misliš**); njegovi definiciji možnosti («Možen je torej tisti stvarni stan, ki z upravičeno verovnostjo o njem domnevaš, da je, oziroma da je tak in tak») postavim iz istih razlogov nasproti to-le definicijo: **Možno je dejstvo, ki ga upravičeno domnevaš**. Kolike gore problemov pa leže tudi še za tema definicijama, vidi vsakdo, ki primerja s tem moja izvajanja v «Sistemu I.» (glej § 44. z vsemi njegovimi psihološkimi in spoznavnoteoretičnimi premisami!).

Stran 42., sreda: Kavzalni zakon, «da enakim vzrokom slede enaki učinki (causa aequat effectum)», ima pravzaprav dve plati, izmed katerih se glasi prva: **Kvalitativno enakim vzrokom slede kvalitativno enaki učinki**, druga pa: **Kvantitativno enakim vzrokom slede kvantitativno enaki učinki**, kar sem podrobneje razvil v «Uvodu» (Glej register: kavzalni zakoni). Ta distinkcija je tem važnejša, ker se le na njeni podlagi more in mora govoriti tudi o **duševni kavzalnosti**. Na mehansko področje je omejena namreč le druga, kvantitativna stran omenjenega kavzalnega načela in sicer ne zato, ker ni duševne kavzalnosti, temveč le zato, ker duševnost sploh ni **kvantitativnega** značaja v strogem, recimo matematičnem smislu besede, kar sem podrobno razložil tudi v «Uvodu» (str. 137.—147.). I za mehansko i za **duševno področje** pa velja omenjena prva, kvalitativna stran kavzalnega načela, kar ne sledi samo iz najsplošnejšega kavzalnega aksijoma, da je vsako **realno**, — torej tudi duševno dogajanje — kavzalnonujno dogajanje (sicer bi bilo «slučajno»!), temveč posebe še iz obstoja **psihologije**, ki odkriva v vedno večji meri duševne kavzalne zakone, kar bi bilo v naprej izključeno, če bi duševnost ne bila podvržena vsaj kvalitativni strani omenjenega kavzalnega načela. Avtorjev posebni nasprotni argument, češ da sledi tvoje doživljanje «kot nujen, »motiviran« učinek iz nedeljive celote tvojega jaza in se izvrši vse po samosvojem bistvu tvojega individualnega jaza», tako da torej, ker se tvoj in sleherni jaz kot «celokupnost (ne vsota)» vseh dosedanjih doživljanjev neprestano izpreminja, «in psihicis ni enakih vzrokov» je totalno pogrešen. «Jaz» je namreč v istem razmerju do svojih doživljanjev kakor kajstvo do svojih aktov, torej na primer kakor tudi «kamen» na cesti do svojega premikanja itd.; kakor je kamen na cesti le neobhodni nositelj na primer svojega premikanja, kakor sploh katerihkoli svojih lastnosti in se torej **sam** ne sme pojmovati ne kot vsota in ne kot «celokupnost» teh lastnosti, tako je tudi jaz le neobhodni nositelj svojih doživljanjev, ki se **sam** ne sme istovetiti ne z vsoto ne z avtorjevo celokupnostjo teh svojih doživljanjev, kar sem podrobno razvil in utemeljil že v «Uvodu» (str. 57.—87.). Iz tega pa sledi, da baš glede razmerja med **kajstvom** in njegovimi **akti** (splošno: lastnostmi) ni nikake razlike med mehansko-fizikalnim in duševno-psihološkim področjem in torej v smislu avtorjeve argumentacije same tudi ne glede veljavnosti omenjenega kavzalnega načela, ki se — le mimogrede rečeno — sploh ne tiče razmerja aktov do odgovarjajočega kajstva, temveč le aktov do aktov!

Stran 43. (Zavisnost): Kar naziva tukaj avtor zavisnost ali funkcijo, ni nikakšna posebna relacija med dejstvi, temveč le najsplošnejši izraz za **implikativna razmerja** med dejstvi sploh. Tudi avtorjeva definicija zavisnosti, «da vselej, ko se spremeni eden izmed obeh členov relacije, se obenem spremeni i

drugi», vsebuje le najsplošnejše jedro i že omenjenega **kavzalnega** i od avtorja pozneje (str. 46.) orisanega **razložnega** ali **posledičnega** razmerja: tudi tukaj se s premembo enega obeh členov (vzrok ali razlog) premeni na zakonit način i drugi (učinek ali posledica). Primerjaj «Sistem I.» (register: vzrok — razlog).

Stran 44. in 45: Avtorjev obris **smoternosti** ali **finalnosti** je prepovršen, da bi mogel ovreči še dandanes razširjeno naziranje, da je «smoternost» le «antro»pomorski» izraz za to, kar je v svojem jedru pravzaprav le **kavzalno** razmerje. Da temu ni tako, to je, da je smoternost res prava, samosvoja relacija, ki se ne sme zamenjati s kavzalno, sem skušal dokazati v «Sistemu I.» (glej register: sredstvo»smoter, finalno razmerje).

Stran 52., spodaj: Avtorjeva definicija **načela protislovja** je zato netočna, ker ima avtor v mislih očitvidno le **istinita dejstva** (stvarne stane), a ne vpoštevatakozvanih **samomožnih dejstev**, čeprav je poprej (str. 38.) sam pravilno izvajal, da je istinitost le gorenja meja možnosti. O samomožnih dejstvih pa ne velja avtorjevo načelo protislovja, kar kaže že okoliščina, da more **dvema** sicer **nasprotnima** dejstvoma pripadati **ista**, namreč polovična možnost. Ista napaka se nadaljuje tudi pri avtorjevem obrisu **načela ali** — **ali** (principium exclusi tertii) na str. 54. Tudi to načelo velja le za popolnoma določene ali individualne, to je take predmete, ki jim n. pr. katerekoli lastnosti le ali **istinito** pripadajo ali **istinito** ne pripadajo, torej n. pr. za to določeno in pravkar pred menoj nahajajočo se mizo; ne velja pa to načelo za vse **splošne** predmete. Prim. «Sistem I.» § 16. in mojo kritiko Mahničevega načela «aut — aut» v «Njivi», 1921. (v drugi razpravi o A. Mahniču).

Stran 58., zgoraj: Glede najvažnejših težkoč, ki jih vsebuje tukaj kljub dodani pripombi pač prešibko orisani problem razvidnosti, primerjaj moj poskus rešitve tega problema v «Sistemu I.» (§ 44.).

Stran 63., spodaj: Avtorjeva postavka, «da se **apriori resnične sodbe** ne dajo dalje utemeljevati», velja le za **prvine** aprijornega spoznavanja kakor $a = a$, rdeče ni zeleno, $1 \times 1 = 1$, celota je večja kot del, prostor ima razsežnost, *facta infecta fieri non possunt* itd., **nikakor pa ne za kompleksna aprijorna spoznavanja**, kakor jih kopičijo baš vse aprijorne vede (matematika, predmetna teorija, logika itd.). Tudi tukaj avtor sam sebi nasprotuje, ker govori dalje zgoraj (str. 58.) sam o neposredni in posredni razvidnosti in navaja tudi primere za aprijorno posredno razvidnost. Iz vsega tega sledi, da baš glede tega prašanja ni nikake razlike med aposterijornimi in aprijornimi spoznavanji, ker nahajamo tukaj kakor tam neposredno spoznavne prvine (pravkar deži, kamen leži tu na cesti, živim itd.; $a = a$, $1 \times 1 = 1$ itd.) na eni strani in le posredno (to je potom utemeljitve) uvidevne komplekse na drugi (telesa padajo na tla, toplota razteza kovino, človek je marljiv itd. — vsi kompleksni zakoni matematike, množinske in predmetne teorije sploh, logike itd.). O bistvu aprijornega in aposterijornega spoznavanja sem pa govoril tekom **uvodnih misli** «Sistema I.» (glej register: a priori — a posteriori, spoznavanje aprijorno in aposterijorno); kjer razvijam iz svojega stališča podrobno tudi to, kar obravnava avtor na str. 60.—63.

O sklepu. (štr. 64. — 79.)

Stran 73., sreda: Občna sodba «Človek je umrljiv» bi torej le tedaj mogla utemeljiti konkluzijo, da je Caius umrljiv, če bi bila v resnici «**kajstveno-občna**» sodba v avtorjevem smislu besede; v tem slučaju bi pa ta sodba morala biti (tudi po avtorju samem! prim. str. 63. zgoraj) hkrati **aprijorna** sodba, kar pa evidentno ni: Da je človek umrljiv, je seveda jasno, a tega ne vemo a priori,

x

Kronika.

x

temveč le na podlagi vseh dosedanjih posameznih smrtnih slučajev, torej na empirično-induktiven način. Sodba »Človek je umrljiv« je in ostane torej le »izkustveno-občna« sodba in zato nikakor ne gre, da bi reševali njen pomen za silogistično utemeljevanje z rekurzom na kak apriorni značaj njene veljavnosti. Iz tega pa še daleko ne sledi, da bi se take in podobne izkustveno-občne sodbe torej ne mogle z dobrim smislom vporabljeni kot premise odgovarjajočih konkluzij; če bi bilo temu tako, tedaj bi sploh noben naravoslovni zakon ne imel prave spoznavne sklepne vrednosti: znano pa je, da se poslužujejo naravoslovci takih zakonov (= izkustveno-občnih sodb, oziroma dejstev) v neštetihi slučajih tudi za pridobivanje novih in pravih posameznih »spoznatkov«. *France Veber.*

Alfons Daudet: Sappho. S francuskega prevel Milan S. Nedić. Drugo, pregledano izdanje. 1921. Izdanje S. B. Cvijanovića u Beogradu.

Med francoskimi naturalisti je gotovo najtoplejši in najprikupnejši A. Daudet, ki mu je mlada leta obsijalo južno solnce, puščajoč sledove žarkih zlatih žarkov tudi na njegovih delih. Toda dasiravno ni ostal le pri svojih slikovitih in srčno pisanih »Pismih iz mojega mlina« in po vzgledu svojih tovarišev naturalistov napisal vrsto romanov, ki jim je vsebina zajeta iz šumnega in hrupnega meščanskega življenja Lyona in Pariza, je vendar vtisnil vsem svojim delom sočnost in svežost, ki mu je bila lastna kot temperamentnemu južnemu Francozu in ki ga je močno razlikovala od zdravniško hladnega Zole. Zelo uspelo in razširjeno delo je tudi njegov roman »Sappho«, živa slika trgajočega se življenja, prikazana z ognjevito silo in redko odličnostjo.

Tu nas Daudet seznani z življenjem umetnikov in veseljakov bogatašev, odgrinjajoč nam tragedije, ki se odigravajo po ateljejih in salonih. Jedro romana tvori bolna ljubezen med mladim in zdravim Jan d'Armandijem in nesrečnim dekletom Fani Legrandovo (Sappho!) in se konča z razsulom Janovega življenja.

Že pred leti smo dobili tudi mi to delo v sijajnem Župančičevem prevodu, zdaj pa je podjetno Cvijanovićevo založništvo izdalo ta roman že v drugič v srbohrvaščini in se čita prav gladko ter ga ne moti kopica iz vseh jezikov nabranih besednih skovank, kakršne najdemo pogosto v sličnih izdajah.

Miran Jarc.

Kronika.

Prof. M. Murko o »početkih jedinstvenega književnega jezika Hrvatov in Srbov«. Pod označenim naslovom je napisal Murko za Baudouinov zbornik: *Prace lingwistyczne ofiarowane Janowi Baudouinowi de Courtenay dla uczczenia jego działalności naukowej 1868—1921*, Kraków 1921, članek (str. 116—124), ki zasluži, da se z glavno njegovo vsebino seznanijo tudi taki južnoslovanski krogi, ki sicer ne bodo segli po Baudouinovem zborniku.

Murko predločuje v kratkih potezih zavedne starejše poskuse od 16. stoletja naprej, da se proklamira za južne Slované »do Carigrada«, specijalno torej za Hrvate in Srbe, enoten književni jezik, podaja kratke sezname starejših tiskane dalmatinsko-čakavske (od 1495. l.) in dubrovniške »lepe« literature (od 1549. l.) ter se mudi zlasti pri tistih pisateljih, počenši s Kašićem (1604), ki jim bosensko narečje ni bilo rodno, a so ga kljub temu rabili in s tem pripravljali pot njegovi končni zmagi. Na koncu članka more Murko po pravici